

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.7

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ТА РІВЕНЬ ДОХОДУ FINANCIAL INCLUSION AND LEVEL OF INCOME

Буряченко А.Є.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Парандій О.В.

кандидат економічних наук, докторант,
доцент кафедри фінансів,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Buriachenko Andrii

Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Department of Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Parandii Oleh

Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor, Department of Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку між показниками фінансової інклюзії та рівнем економічного розвитку. Такі показники, як наявність рахунку, заощаджень, позик у фінансовій установі, кредитних карток, є прямо пов'язаними з обсягом ВВП на душу населення. Цей взаємозв'язок може носити двосторонній характер, коли економічний розвиток підвищує інклюзію, а вона, у свою чергу, стимулює зростання добробуту населення. Саме тому одним із завдань як міжнародних, так і національних фінансових установ є підвищення рівня фінансової інклюзії. Проведене дослідження показує, що основну увагу варто сконцентрувати на забезпеченні можливості здійснення заощаджень, простоти, прозорості та надійності цієї послуги, а також забезпечувати можливість доступу до фінансових послуг жителів сільської місцевості.

Ключові слова: ВВП на душу населення, кредитна картка, дебетова картка, фінансова інклюзія, фінансова залученість, фінансові технології.

Статья посвящена исследованию взаимосвязи между показателями финансовой инклюзии и уровнем экономического развития. Такие показатели, как наличие счета, сбережений, займов в финансовом учреждении, кредитных карт, являются прямо связанными с объемом ВВП на душу населения. Эта взаимосвязь может носить двусторонний характер, когда экономическое развитие повышает инклюзию, а она, в свою очередь, стимулирует рост благосостояния населения. Именно поэтому одной из задач как международных, так и национальных финансовых учреждений является повышение уровня финансовой инклюзии. Проведенное исследование показывает, что основное внимание следует сконцентрировать на обеспечении возможности осуществления сбережений, простоты, прозрачности и надежности данной услуги, а также обеспечении возможности доступа к финансовым услугам жителей сельской местности.

Ключевые слова: ВВП на душу населения, кредитная карточка, дебетовая карточка, финансовая инклюзия, финансовая вовлеченность, финансовые технологии.

This paper presents results of the financial inclusion research. The level of financial inclusion in the country depends on the availability of qualitative and convenient financial services for every group of citizens. The level of financial inclusion is closely interconnected with the level of economic development of the country. That is why one of the ways to stimulate economic development is the promotion of financial inclusion. For assessing the level of

connection between different measures of financial inclusion and Gross Domestic Product per capita as a measure of economic development we use visual analysis and linear regression models. The results of the regression analysis are used to provide recommendations for national financial authorities. The research is based on the Global Findex Database provided by the World Bank. The first and the most obvious measure of financial inclusion is the availability of an account in a bank or another financial institution. This measure differs a lot between the countries with different level of income. In the rich countries, almost every adult has the account in financial institution while in the low-income countries more than a half of the population does not have access to the financial system and the benefits it provides. At the same time, the dynamic is positive and every year more and more people get accounts in financial institutions. Another important measure of financial inclusion is the availability of a deposit or some other form of savings in a bank or another financial institution. There is a positive correlation between a share of citizens with savings and Gross Domestic Product per capita in the country. In this case, the high level of income may be the main cause of making savings. At the same time, access to the financial market allows people to save their money more effectively and reduce poverty. The linear regression model shows that two measures of financial inclusion with p -values less than 0.01 are the availability of savings in a financial institution and credit card. Within these measures, we analyzed different categories such as age, sex, education, place of living of the respondents. Two features showed the highest correlation with Gross Domestic Product per capita: making savings at a financial institution by people with primary education or less and using a credit card by people living in rural areas. The results of the research may be used during the development of financial authorities programs for promoting financial inclusion.

Key words: GDP per capita, credit card, debit card, financial inclusion, financial engagement, financial technology.

Постановка проблеми. Рівень економічного розвитку країни значною мірою залежить від стану фінансової системи. Добре функціонуюча фінансова система дає змогу ефективно розподіляти та перерозподіляти фінансові ресурси. На цей процес значний вплив здійснює глибина проникнення фінансових послуг, їхня доступність та якість. Чим більше людей мають доступ до високоякісних фінансових послуг, тим потенційно вищим є рівень розвитку економіки. Ця стаття присвячена дослідженню рівня фінансової інклюзії, його впливу на ВВП та пошуку ключових напрямів підвищення інклюзивності на ринку фінансових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансової інклюзії почали широко висвітлюватися в останнє десятиліття. Одним із основних напрямів досліджень є пошук взаємозв'язку між її рівнем та економічним розвитком. Так, М. Сарма та Дж. Паїс на основі непрямих показників фінансової інклюзії демонструє тісний зв'язок між нею та соціо-економічним станом жителів країни [1]. С. Дев концентрує увагу на значенні фінансової інклюзії для бідних верств населення та важливості доступу до кредитних ресурсів [2]. К. Донован досліджує нові можливості, які дає поширення мобільних телефонів та Інтернету [3]. Особливостям вимірювання рівня фінансової інклюзії присвячена стаття А. Деміргур-Кунт та Л. Клаппер [4]. С. Полях досліджує роль фінансової інклюзії як передумови забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг [5].

Водночас подальшого дослідження потребує вивчення складових частин фінансової інклюзії, покращення яких може стимулювати економічний розвиток в країні.

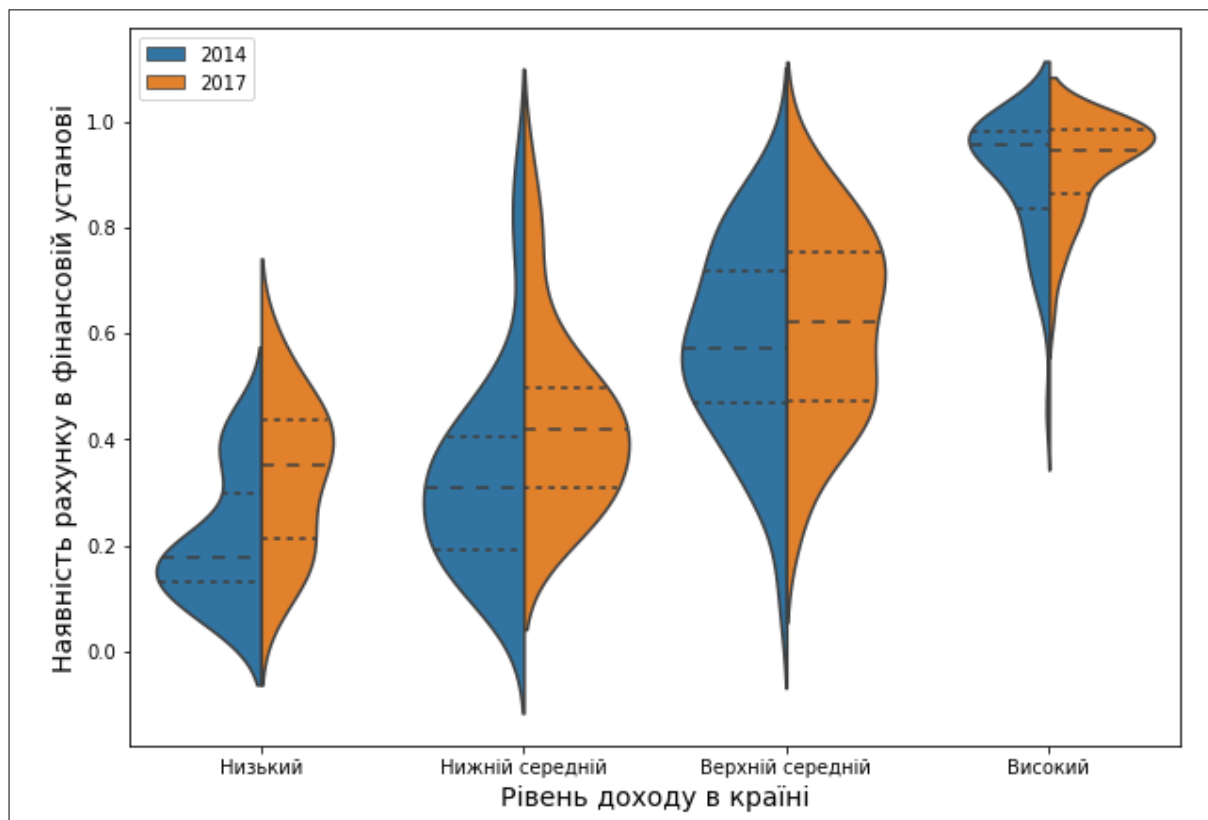
Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Метою роботи є дослідження взаємозв'язку між фінансовою інклюзією та рівнем економічного розвитку. Для досягнення

мети було поставлено такі завдання: оцінити ступінь взаємозв'язку між показниками фінансової інклюзії та економічним розвитком; побудувати модель такого взаємозв'язку; на основі моделі визначити основні напрямки стимулювання фінансової інклюзії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова інклюзія проявляється у наявності доступних за ціною і зручних за територіальною та іншими ознаками фінансових послуг, які якомога повніше покривають потреби їхніх користувачів. Коли йдеться про інклюзивність на фінансовому ринку, насамперед розглядається доступність найбільш базових послуг: наявність рахунку у фінансовій установі, можливість здійснити перекази чи платежі, позичати чи заощаджувати кошти на депозиті. Водночас є низка фінансових сервісів, які залишаються важкодоступними навіть у високорозвинених країнах. Як приклад можна навести формування індивідуального портфеля активів та управління ним. Проте зараз із розвитком фінансових технологій та появою роботизованих порадників навіть у цьому сегменті інклюзивність зростає. Але все ж більше значення для створення передумов для швидкого та ефективного економічного розвитку має доступність базових фінансових послуг, а тому це дослідження сконцентроване саме на них.

Основним джерелом даних для дослідження виступає Global Findex Database, яка формується Світовим банком на основі опитувань понад 150 000 дорослих респондентів у понад 140 країнах кожних три роки, починаючи з 2011 року [6]. База містить інформацію про те, як респонденти заощаджують, позичають, здійснюють платежі та управляють ризиком.

На рис. 1 показано розподіли відсотків респондентів, які мають рахунки у фінансових установах. Усі країни розподілені на чотири групи залежно від рівня доходів населення. Загальна

Рис. 1. Наявність рахунку у фінансовій установі у групах країн за рівнем доходу, 2014 та 2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Global Findex Database Світового банку

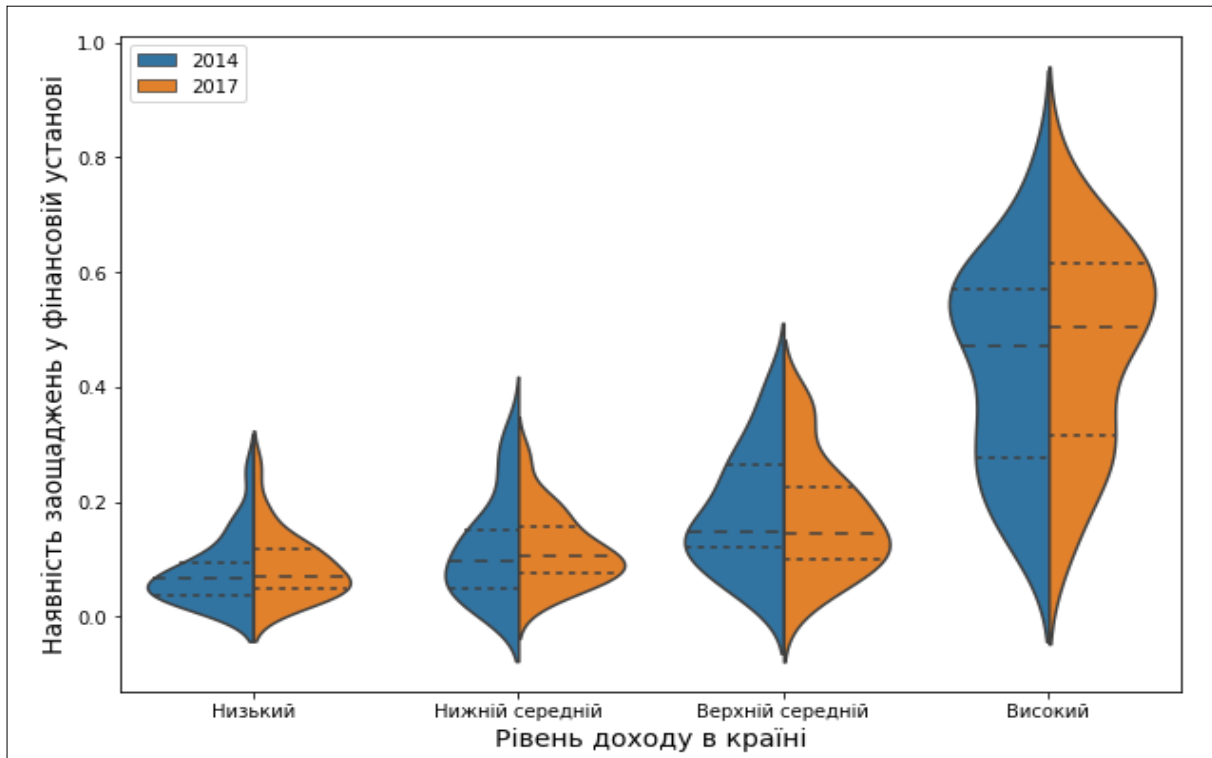
тенденція – чим вищим є рівень доходів, тим більший відсоток дорослих мають рахунки в банках чи інших провайдерів фінансових послуг. Якщо ж дивитися на динаміку, то чим нижчим є рівень доходу, тим більшим є зростання частки населення з відкритим рахунком у 2017 році порівняно з 2014-м. Так, середня кількість респондентів із відкритим рахунком зросла з 33% до 44% у країнах із низьким рівнем доходу. При цьому в країнах із високим рівнем доходів показники змінилися незначно та в середньому становлять понад 90%. Отже, хоча розрив між бідними і багатими країнами залишається значним, він швидко скорочується. В Україні, хоча вона належить до країн із доходом нижче середнього, частка людей із рахунком у фінансовій установі в 2017 році сягнула 63% (у 2014 році – 53%).

Рис. 2 показує частку людей із заощадженнями у фінансових установах. Загалом чим вищим є рівень доходу в країні, тим вища частка людей із депозитами та іншими формами заощаджень. Водночас розрив між групами країн тут не такий значний, як у разі наявності рахунку. Низький рівень заощаджень у бідних країнах може бути пов'язаний як із недостатнім обсягом доходів населення, так і з недовірою до фінансових установ або ж відсутністю доступних послуг. Україна продемонструвала значне зростання частки респондентів із заощадженнями

(з 8% у 2014 році до 13% у 2017 році), проте цей показник залишається на рівні середнього у країнах із низькими доходами.

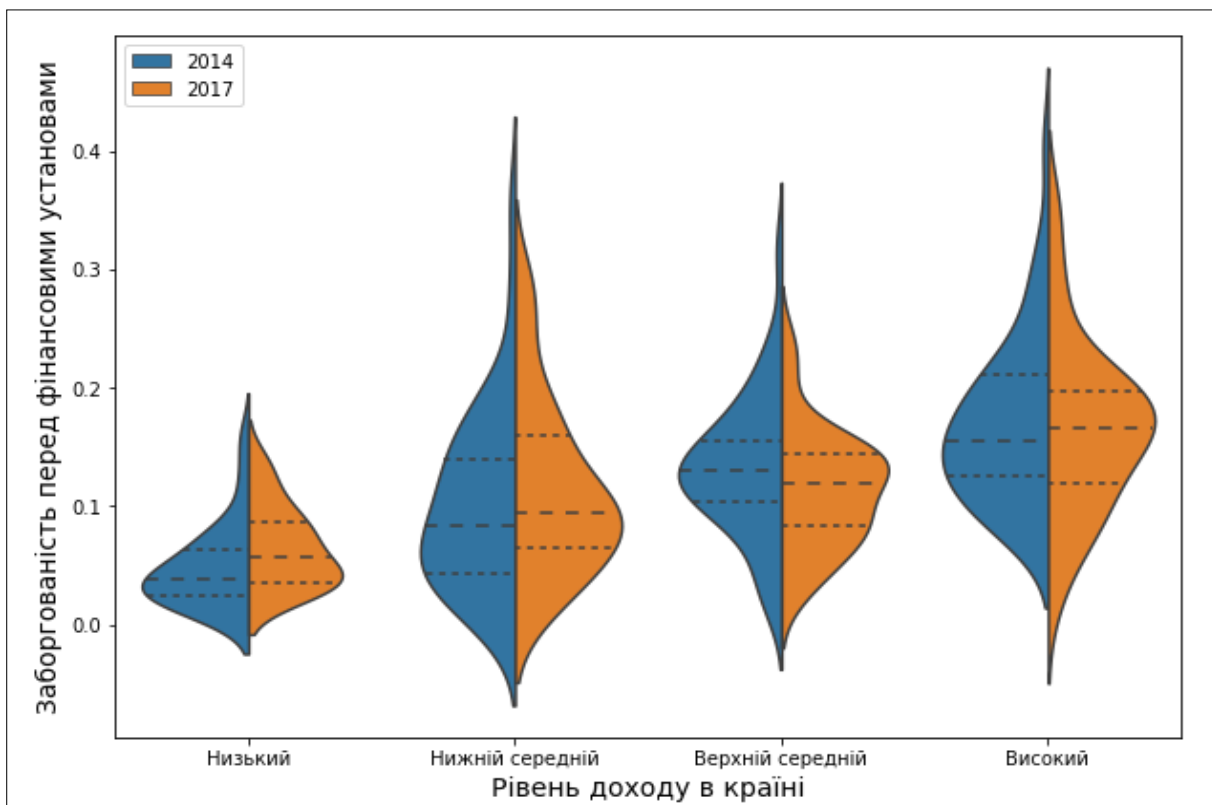
Як свідчить рис. 3, загалом рівень заборгованості перед фінансовими установами є нижчим, ніж рівень заощаджень, що підтверджує роль домогосподарств як нетто-кредиторів на фінансовому ринку. Між рівнем доходу в країні та наявністю заборгованості простежується пряма залежність, хоча розрив між бідними та багатими країнами є не надто великим. Динаміка частки людей з кредитами та іншими формами заборгованості перед фінансовими установами показує, що в більшості країн вона виросла. В Україні цей показник змінився з 8,3% у 2014 році до 10,9% у 2017 році.

Глибина проникнення цифрових фінансових послуг залишається на відносно невисокому рівні. Винятком є країни з високим доходом, проте й там варіація дуже значна. Наприклад, у Тринідаді і Тобаго (13%), Уругваї (16%), Греції (18%), Італії (22%) мобільні телефони та Інтернет для доступу до своїх рахунків використовує незначна кількість респондентів. Зовсім інша ситуація в Норвегії (85%), Данії (83%), Фінляндії (80%), Швеції (79%), де цією послугою хоча би раз упродовж року скористалася більшість людей. Можливо, річ у тому, що погодні умови є менш сприятливим для прогулянок пішки до

Рис. 2. Наявність заощаджень у фінансових установах у групах країн за рівнем доходу, 2014 та 2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Global Findex Database Світового банку.

Рис. 3. Наявність заборгованості перед фінансовими установами у групах країн за рівнем доходу, 2014 та 2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Global Findex Database Світового банку.

банківського відділення. В Україні рівень проникнення цифрових послуг є відносно низьким (18%). При цьому Україна на 4-му місці у світі по використанню NFC-транзакцій із картками Mastercard за даними IV кварталу 2018 року [7]. Це є свідченням дуже нерівномірного поширення фінансових технологій всередині країни.

Для аналізу взаємозалежності між рівнем фінансової інклюзії та економічним розвитком країни було додано дані щодо ВВП на душу населення в доларах США у 2017 році [8]. Нульовою гіпотезою є відсутність взаємозв'язку між зазначеними вище показниками.

На рис. 5 показано попарні графіки деяких величин із набору даних Світового банку. Візуальний аналіз допомагає обрати ознаки для моделі шляхом оцінки взаємозв'язку між ними. Приміром, графік показує наявність лінійного взаємозв'язку між ВВП на душу населення та наявністю кредитної картки у респондентів.

У табл. 1 показано характеристику моделі лінійної регресії для ВВП на душу населення як цільової змінної. Скоригований коефіцієнт детермінації моделі становить 0,81. Основними ознаками, які є значущими за p -значення 0,01, є наявність заощаджень у фінансовій установі та кредитної картки. Ці два показники можна дослідити детальніше.

Датасет Світового банку містить детальні дані щодо наявності заощаджень та кредитних карток. Вони включають інформацію щодо статі респондентів, наявності роботи, віку, освіти, проживання у сільській місцевості. Якщо побудувати модель з цими даними, її коефіцієнт детермінації сягне 0,90, що є досить високим показником (скоригований коефіцієнт детермінації дорівнює 0,88).

Серед показників щодо заощаджень та кредитних карток найбільш значущими є наявність заощаджень у людей із початковою освітою або й без неї, кредитних карток у працюючих та тих, хто проживає у сільській місцевості. Встановлення цих взаємозалежностей дає змогу сформулювати пріоритетні напрями стимулювання фінансової інклюзії.

Варто відмітити, що модель показує наявність взаємозалежності, але не свідчить про існування причинно-наслідкового зв'язку. На нашу думку, зв'язок між рівнем ВВП на душу населення та рівнем фінансової інклюзії є двостороннім. З одного боку, високий економічний розвиток сприяє поширенню фінансових послуг, а більші доходи стимулюють здійснення заощаджень. З іншого – наявність доступних і якісних фінансових послуг знижує транзакційні витрати, дозволяє більш ефективно управляти наявними

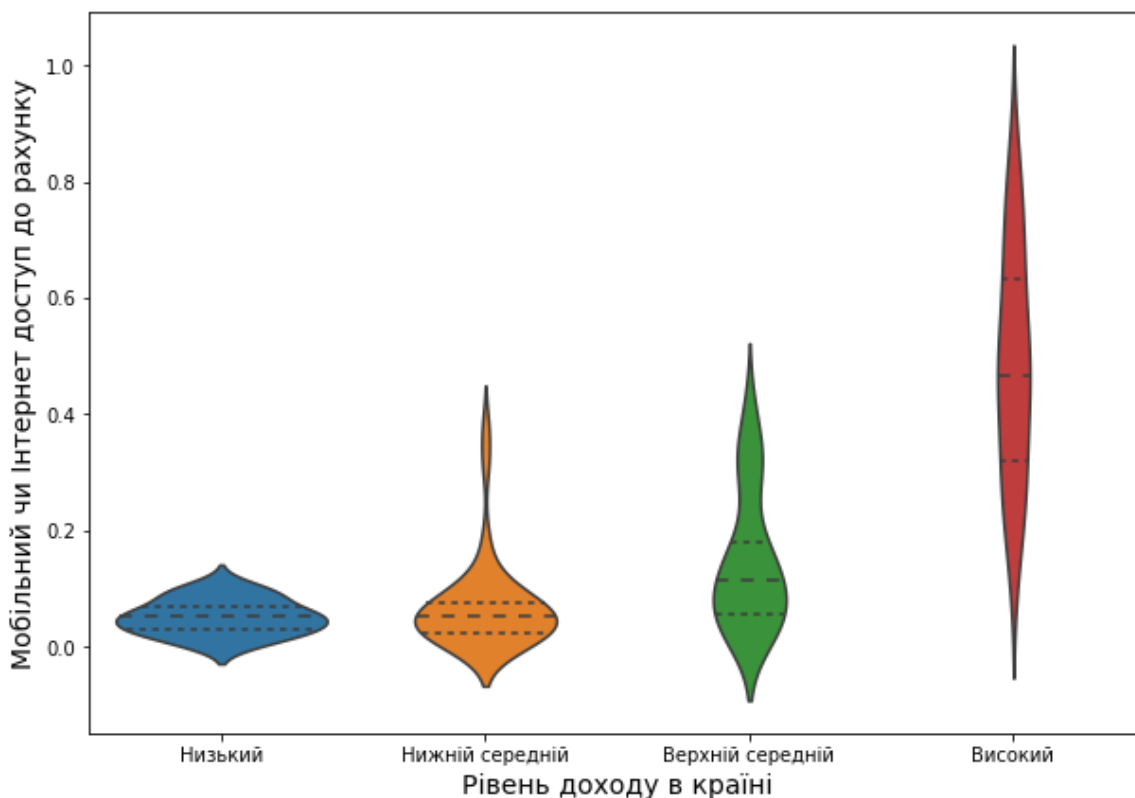
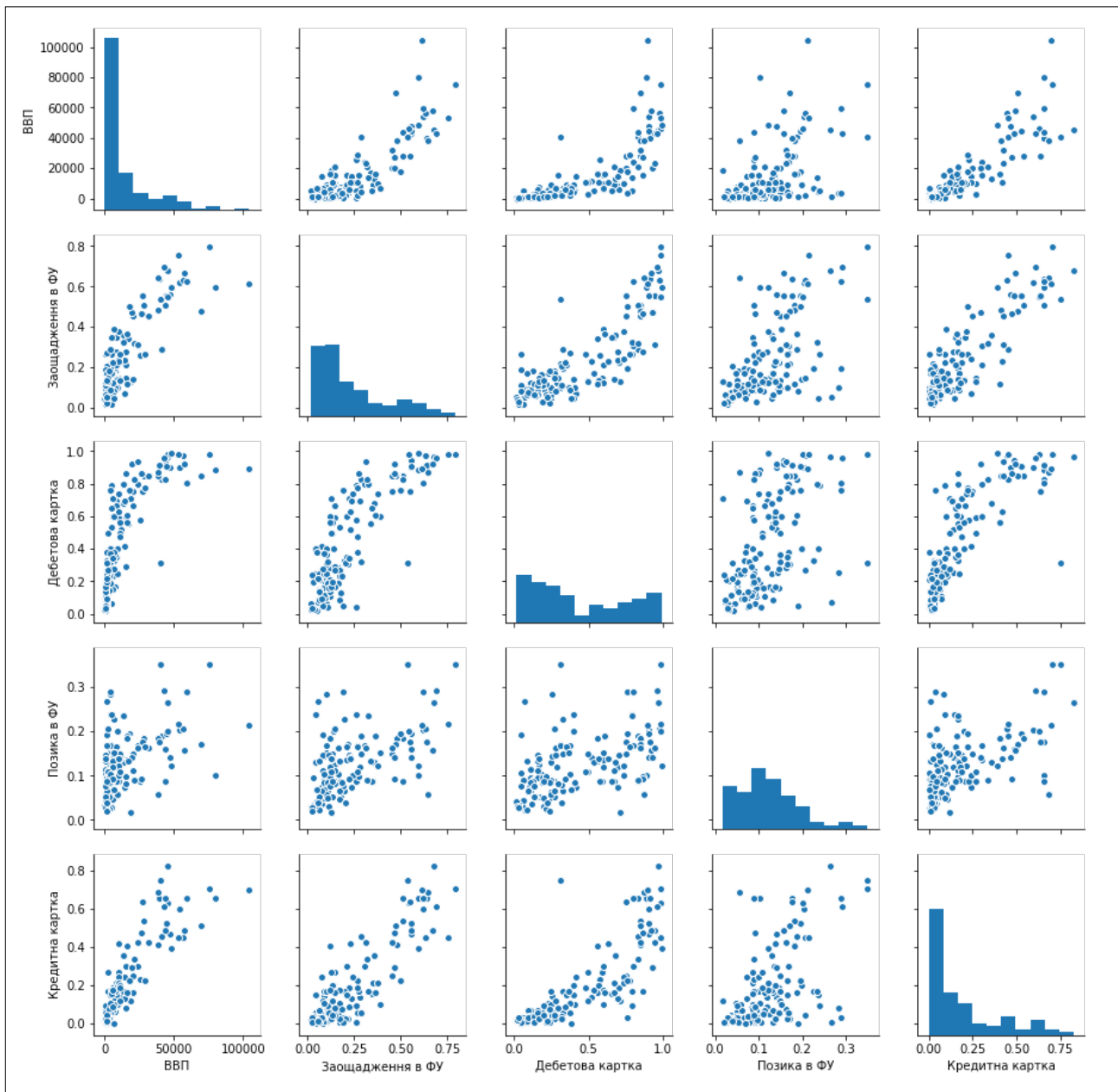

Рис. 4. Використання мобільного чи Інтернету для доступу до рахунку у фінансовій установі у групах країн за рівнем доходу в 2017 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних Global Findex Database Світового банку.

Рис. 5. Попарний графік показників фінансової інклюзії та ВВП на душу населення

Джерело: побудовано автором на основі даних Global Findex Database Світового банку.

фінансовими активами та ризиком. Саме тому має сенс сприяння підвищенню рівня фінансової інклюзії з метою стимулювання збільшення ВВП на душу населення.

Розуміючи значення фінансової інклюзії для боротьби з бідністю та стимулювання економічного розвитку, Група Світового банку розробила програму Універсального фінансового доступу 2020 [9]. Згідно з нею, до 2020 року для 1 млрд людей має бути забезпечена можливість доступу до рахунків, які дозволять накопичувати кошти та здійснювати перекази.

В Україні забезпечення фінансової інклюзії є однією зі стратегічних цілей НБУ. Основними напрямками її реалізації виступають розвиток

платіжної інфраструктури, запровадження віддаленої ідентифікації клієнтів та перехід до бездокументарної форми під час укладення договорів [10]. Результати проведеного дослідження показують, що при цьому особливу увагу варто звернути на забезпечення можливості здійснення заощаджень та доступу до фінансових послуг у сільських регіонах.

Висновки з проведеного дослідження. Є тісний взаємозв'язок між фінансовою інклюзією та рівнем економічного розвитку країни. Такі показники, як наявність рахунку, заощаджень, позик у фінансовій установі, кредитних карток є прямо пов'язаними з обсягом ВВП на душу населення. Цей взаємозв'язок може мати двосторонній

Модель лінійної регресії для ВВП на душу населення

Ознака	Коефіцієнт	Стандартна помилка	t-статистика	P> t
Вільний член	3 087,56	5 340,66	0,578	0,564
Наявність рахунку	-16 000,00	7 791,76	-2,053	0,042
Зняття коштів з рахунку	15 790,00	16 100,00	0,982	0,328
Заощадження в фінансовій установі	35 580,00	10 300,00	3,465	0,001
Наявність дебетової картки	8 569,77	8 249,87	1,039	0,301
Позика в фінансовій установі	-7 316,25	12 800,00	-0,570	0,569
Мобільний чи Інтернет для доступу до рахунку	13 490,00	8 383,67	1,609	0,110
Наявність кредитної картки	48 730,00	7 529,26	6,472	0,000
Депозит	-19 280,00	15 200,00	-1,265	0,208
Загальна характеристика моделі				
Кількість спостережень	141			
R-квадрат	0,823			
Скоригований R-квадрат	0,812			
F-критерій	76,54			

Джерело: побудовано автором на основі даних Global Findex Database Світового банку.

характер, коли економічний розвиток підвищує інклюзію, а вона, у свою чергу, стимулює зростання добробуту населення.

Саме тому одним із завдань як міжнародних, так і національних фінансових установ є підвищення рівня фінансової інклюзії. Проведене дослідження показує, що основну увагу варто сконцентрувати на забезпеченні можливості

здійснення заощаджень, простоти, прозорості та надійності цієї послуги, а також забезпечувати можливість доступу до фінансових послуг жителів сільської місцевості.

Подальші дослідження можуть бути сконцентровані на перспективах використання сучасних фінансових технологій у забезпеченні інклюзивності у споживанні фінансових послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Sarma, M., & Pais, J. Financial inclusion and development. *Journal of international development*. 2011. № 23 (5). С. 613–628.
2. Dev, S. M. Financial inclusion: Issues and challenges. *Economic and political weekly*. 2006. № 41. С. 4310–4313.
3. Donovan, K. Mobile money for financial inclusion. *Information and Communications for Development*. 2012. № 61 (1). С. 61–73.
4. Demirgüç-Kunt, A., & Klapper, L. Measuring financial inclusion: Explaining variation in use of financial services across and within countries. *Brookings Papers on Economic Activity*. 2013. № 2013 (1). С. 279–340.
5. Полях, С.С. Фінансова залученість населення як передумова забезпечення достатнього рівня захисту інтересів клієнтів фінансового сектору. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2017. № 4. С. 43–48.
6. The Global Findex database. *World Bank: web-site*. 2017. URL: <https://globalfindex.worldbank.org> (date of access 25.03.2019).
7. Україна вошла в топ-4 стран по количеству NFC-транзакций *Financial club: веб-сайт*. 2019. URL: <https://finclub.net/news/ukraina-voshla-v-top-4-stran-po-kolichestvu-nfc-tranzaktsij.html> (дата обращения 25.03.2019).
8. GDP per capita (current US\$) *World Bank: web-site*. 2018. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.rcap.cd> (date of access 25.03.2019).
9. UFA2020 Overview: Universal Financial Access by 2020. *World Bank*. 2018. URL: <http://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/brief/achieving-universal-financial-access-by-2020> (date of access 25.03.2019).
10. Стратегія Національного банку України. *НБУ: веб-сайт*. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192> (дата звернення 25.03.2019).